

Jaan Undusk

SINA, TUGLAS

As to the poetical Character itself, [- -] it is not itself — it has no self — it is everything and nothing — It has no character [- -]. A Poet is the most unpoetical of any thing in existence; because he has no Identity — he is continually in for — and filling some other Body [- -].

Keats

See oled siis sina, Tuglas, meie kultuurimetsade isahirv — nii nad mõtlevad —, ja nimi, nimi, nimi nagu odraiva kunagise F. J. Mihkelsoni silmanurgas. Tuklaks tehtu, ärakatsutu, maharaiutu. Ehk oled sa nüüd vana ja võid pisut omaette liiderdada, võid ehk mõnikord valimata sõnadega mõelda. Ometi ju kord. Tuklaks balsameeritu, nimestikesse sisse viidu, Eestimaa Eetilisise Sõnaraamatusse aheldatud mõiste, lääge kui rosina-leem. Tuglas, hüüab koolijüts, kui tekib soov oma kirjanduseloo pastorit natuke määrada, natuke tema vaimset päranipunääret sõrmitseda, et raskemakaaluline, soliidsam hinne sulle alt libisema pääseks — pateetiline «Tuglas», ei — mis silmitu vagadus —, pigem juba TUGLAS, iga tähe järele veel faktoriaali hüüumärk kah pinisema, juba «Douglas», baronet ja lõvikütt, sündinud sõõr — kas ei mõju see isamaaliselt ning ühtaegu internatsionaalselt, kas ei mõju see siis koolilapse suus kui (T)öö ja (U)sinus (G)rafofoonilise (L)eivavilja ... Oh, sa ei jõua. See on nii nõme ja kurb, Tuglas. Su nimi on muutunud sellele rahvale sama vajalikuks kui hommikune trots päeva alguse ees — su nimi on püksitagu-mikuks kulunud. Sa mõistad loodetavasti toda rahvameest, kes eluaeg Vildet ja tema geniaalsed mahtrategemist oli jutlustanud ja kes vanuigi ütles endale iivelduse kurku tõusvat ainuüksi Vilde nime kuulmisest. Sa tead, et ka sinu nimi on üks nendest, mis iiveldama ajavad, aga milleta läbi ei saa, sest rahvas, kel puuduvad iiveldama ajavad nimed, pole veel rahvaks küps. Nad tõmbavad sind, Tuglas, nagu poisikesed tubakat, ja nad õögivad vahel sarapuupõõsaste vilus, ent nad tunnevad sinu läbi täismeheaastate lokulööki. Lase sel olla. Lase nad tõmbavad. Vabatahtlikult oled sa ühe sõna maailmale mängida andnud, sulle on selle eest makstud, sinu nimi on kaup, mille tarvitamise üle sinu otsuseid ei vajata. Lase see Tuglas hüpata ühest trükivärvipotist teise ja häälitseada mõnes lapsesuuks kastreeritud laulukesi, sinul, nahast ja närvidest elukott, on oma probleemid, on himu eebenipuust naisterahva järele, mis võiks osutada fantaasia kehvusele, on himu raudse meesterahva järele, mis osutaks justkui isevalitsuslikele instinktidele, ja on pidev, rahuldamata himu kõnelda ühest kõrgest puldist sinu all lainetavale rahvamerele sõnu nagu piitsaga lööduid, aga seda himu avaldab ainult mõni efektse-malt väljatulnud päevapilt.

Nõnda on sul hää mõelda. Need on ju pühapäevamõtted. Pisut bravuurika blaseriiga enesele avaldatud kiitus, tuntud ja varaka inimese Kogu-filosoofiline jäljendus, pealiskaudne ja leebe nagu pehmetelt toolidelt tõusnud ihulõhn. Sa tead, sa oled Tuglas ja sa lubad enesele naljaviluks mäletseda kõigi väärtuste ümberhindamise revolutsioonilises laadis, mispärast siis ometi mitte? Sest ei sisalda üks rõõmus pilastus iial suuri traagilisi ümberhinnanguid. Eesti rahvas hellitab sind peale

JAAN UNDUSK

ägedaid enesesolvanguidki edasi Püha Tuklana ja maksab sulle ränka raha iga hooletuma sammukese eest — sa võid paljutki, Tuglas, üsna mõnda asja selles tillukeses riigis, kus puuslike valik nõnda piiratud on, et ühtki tõsiselt võetavat meest unustusse ei lasta vajuda, sa võid mõnitada isegi võimu ja rahvast ja soome tõugu ja omaenese kirjatükke enese lõbuks, sa võid kirjutada kahe nädalaga valmis sopaka mõne Pudrupaša vägitegudest, kui sa tahad, ja kolmandal nädalal läheb see trükki, ja neljandal nädalal veereb mündikäru su ukse ette — tänutäheks tüki-kese kultuuri eest. Firma «Tuglas & Co.» töötab lõpuni üha suureneva kasumiga. Ja sinu ainus õigustus, Tuglas, püsib selles, et sa seda kõike vist siiski ei tee, et sa oma rahvast ja tema riiki vist siiski maha ei salga, et sa kirjutad oma rahva sahvtsises keeles ja avaldad hoolikalt läbimõeldud lauseid, tõestades oma kuuluvust eetilisse kõrgkihti. Vaid siis, kui sa end otsustavalt ümber löikaksid ja ühe vana sõbra moodi kaltskaabakana Poolasse lähleksid, vaid siis tõuseks veri sinu suursugusesse Koguja-žesti ja sa võiksid tajuda selle kõrinat oma sõrmedes, kui käsi haarab Igavese Eestimaa igavesti uduse taeva poole, et joonistada õhku filosoofi märk: kõik su paleus on vaid vaimu kurnamine päikese all, kus peale kõrbe liivaterade miskit üle ei jää. Kuid siin paepinnasel ei ole kerge jõuda traagilise poosini, siin on kõik suured. Iga vähegi mõtlejam poisike, kes keset lõomavat päeva oskab äkki seisatada ja nukrusse vajuda, justkui kuuleks ta päikeseketta murisemise sekka mingite ahistavate tilkade kukkumist, teab juba põlviku-eas, et kui ta viina nahka ei kõnge ja kui teda juhus kuskil metalliservade vahel pooleks ei kärista, saab ta vaimselt makstavaks meheks ja kultuurikandjaks, kirjanikuks, näitlejaks või filosoofiks, või kui ta üldse midagi ei viitsi, siis lihtsalt parema seltskonna nõunikuks ja maine loojaks hulkade seas. Siinmail ei lähegi andeid kaduma, siinmail nad kõigest manduvad. Aga säärane asjaolu tapab loova vaimsuse traagika.

See tapab loova vaimsuse traagika, ütled sa, milleta ükski seltskond ei või täisväärtuslike võimsusteni jõuda. Sest see sünnitab liiga jämedat looja-uhkust ning arusaama, et kirjamees või taidur on armulik baltisaksa härra, kes oma tahmapää-talteledele hääd ja paremat jagab. Mis kasu, et sa mõne asuniku- või veksliträgöödia romaaniks jahvatad, kui sinu töös pole tunda sinus mässava Jumala ülepääsmatut traagikat selle maailma loomisel, kui pole tunda sinu võitlust kunstielajaga. Sest siin sa seisad, Tuglas, ja teisiti sa ei või, ja sinu osa Eestimaa mõtteteaduse arendamisel on näidatav täpselt ühe lausega, mis kõlab: iga kunstitöö mõjub kunstina just niipalju, kuipalju sisaldab eneses loomistraagikat — sest vastasel korral ei teki mingit vajadust kahe sõna olemasoluks novelli ja politseikroonika puhul. Aga seegi on kliše. Nagu kõik sinu ümber, mees, kes sa vanemast peast üha piinlikumalt sageli oled end Tuklana tundnud, selle nimena, mis mõnd koolipoissi juba praegu iiveldama ajab, sest üha enam saad sa ise selle väikese kultuuri ja tema väiklaste konventsioonide osaks, aga su lihalik jagu üha kaob ja kaob, kuni sind ennast lõpuks enam ei olegi ja jääb ainult kultuur, ainult legend Tuklast, ainult tema võõra väega loodud kirjatööd, justkui kehalik olevus ja temas hingitsev eluniit ei olekski ülim ime, justkui naisest väljunud tantsiv liha ei olekski see ainus, mis tegelikku õndsust pakub. Ei, tegelikult olid sa kiindunud kirmes huultesse, saamatu käekese viipesse tühjal saarel, kuldseesse märke lagedal väljal, olid kiindunud rohkem kui mõnesse õpetlikult filigraansesse kirjatõesse. Olid kiindunud eebenipuust naisesse harali jalgadega, ehkki see on keelatud, vähemalt sinule. Sest tegelikult, Tuglas, ei ole sa üldse Tuglas. Tuglas on see, millega sa kaupled, see, mis jääb sinust üle. Tuglas on see, mis kuulub su rahvale. Zur Weltliteratur, nagu eputab Pikk-August, kes taipab imehästi, et Eestimaa on Lätimaast pisem, aga Lätimaa on piisa jälg keset merd.

Midagi jääb ometi olema. Miski ju ometi oli, millest midagi olema jääb. Tõttõelda, see on hallitus. Seda ta on.

Füsioloogiline kolletumine, mis su kesta üha pingumale tirib. See on üha võimsamalt tuikav vanaduslehk sinu enese kõrvade taga, mingi vorstinaha-lehk, mis röövib vanaduselt kogu loodetud soliidsuse. Kõik ülikonnad haisevad. Kõik su ülikonnad hakkavad vanaduses haisema,

kui sa hetkeks oma poolilmalikest salongidest väljud ja Lõuna lapsepõlvemaadele ennast üles sulatama tahad minna. Nagu ei olekski see rahvusliku kultuuri heaks kulutatav vaevahigi, mis su poorides õitseb, vaid imedelikaatne fekaalilahus, piiskhaaval tähelepandamatu justkui kompliment heas seltskonnas, ajapikku aga silmakirjalikku läägust omandav ja lõpuks nilbeteks seenemustriteks tahkuv korp. Sa ei ole ial päris räpane poisike olnud. Oled alati natuke mõisameelseks jäänud, nii kultuuri kui kingade osas. Kuid oled ikka imestanud omaenese ümber levivat hõngust suure suve ajal läbi metsa minnes, literaat vesti ja uuriga, ja mets on nii kuiv kui krepp-paberist. Ei sobi, ei sobi provintsiharitlase trammis fassong lihtlabasesse metsa, alati... Ei, mitte alati. Mõnikord oled sa metsaski olnud härrasmees. Sa oled osanud siingi pariislikult mõelda, võtnud einet oma feminiinsete nuditeetide keskel. Vähemalt üksinduses. Vähemalt üksinduses. Siis, kui Elo ei tea.

Agas mida Elo ei tea, seda ei tea keegi. Agas mida keegi ei tea, seda pole olemas. Mida sa ainult ise tead, seda ei tea keegi ja seda pole olemas. Elo ei tea peaaegu midagi, mis legendist üle jääb. Keegi ei tea midagi vähemat kui legend. Seda ei ole siis olemas. Seda, mida sa nimetades olevaks püüad rääkida. Või elovaks mõelda. Agas mida ei ole olemas ja mida ei teata teadagi, seda ei maksaks tähele panna. Kõik teavad Tuglast. Keegi ei hirmuta anti-Tuglast. Ka selles jutus mitte.

Kuid kusagilt kaugelt kuuled sa nüüd rõsket hobusenaeru, millel kahtlane läti aktsent juures. Ja Lõuna maasikaväljad kujuvad ümber risttahkseteks lubja- ja telliskivivormideks, sa haistad jõge ning hasarti, midagi emajõe-ateenalikku, lõpmatute tagahoovide najasevat trepimüürikat, kuuvalgust, mis rändab igal ööl vett mööda Võrtsjärvest Peipsini, ängistavat-õnnestavat kuuvalguse-torni Võrtsust Peipsini, mille hirnuv läti naer äkki võnkuma paneb, mis omandab siin-seal ümaramaid kontuure ja hakkab otse Tartu kohal kõhutantsu keerutama — metamorfoos, mida sa oled siiski peljanud, see kirbe tunne, et isegi sinu plotiinoslike ekstaaside seest võib alati ärgata mõni labane Salomé, mõni plastiline hüpostaas, see, kelle nabaalusele laule on lauldud — ja Pikk-August, kellele see hirm teadmata pole, armastab seda sinus sadistlikult kultiveerida. Ja ühes eelneva mõttega tuleb ka päris tõeline, maitsetu ja vesine vaev, viril enesetunne, mis sinu vanuses mehe juures viitab ikka veel ületamata puberteedile. Anti-Tuglas ei ole kaugeltki olemata. Legend ei ole üheselt vormistatud. Kolm Augustit, kolm fuuriust teevad oma tööd sinu mälestuse elavustamisel. Olgu nad neetud! Sa tahtsid ju ometi saada sõnaraamatuliseks mõisteks, et iseenese ees oma rikutusega kokeerida. Kuid nuhid aitavad sul hoiduda sellest perverssest lõbust. Jumala eest, sa oled väsinud oma ametisõpru metseenliku taktitundega kohtlemast. Sõber on nuhk, kellele sa edevusest ise peale mak-

sealt nad tulevadki. Tartus sajab. Nagu alati, kui ta sult midagi ihkab ära võtta. Jõe vool jääb äkki kinni. Jõgi seisab. Kõik seisab, ei ööd, ei päeva. Ainult linn häälitseb vihmasajus, iga kivi ja tuulelipp ajab põri-
nat. Mõtled: see on äraostmine. Ahvikarju ei hoia nõnda ju keegi tagasi. Keegi ei kuule. Kultuur süüakse läbi. See on nii ohtlik. Karl August on salamahti sinu kõrvale libisenud, vana Hoia. Ta tuleb alati läbi vihma, Tuglas, sest päikesepaistes on tal paremaid kompanjone, ja pealegi, vihma oled sa abitus ise, asjaolu, mis tema terveid instinkte värskendab. Tere, Friido, ütleb ta tõelise härrasmehe kombel väga loomulikult ja samal ajal väga elavalt, see seltskonna ees elav inimene, kelle läheduses ei ole mõeldav põselihaseid heroiliselt krampi kiskuda ega pilku tuviparvedele suunata, sest kõikvõimas materialistlik kavalus, paindlik, agressiivne ja tark, on selle mehe sisemusse pugenud, ning tema äärmiselt esinduslik mõistatahtmisoskus, mis sisaldab eneses ka sügavalt põhjendatud, sa ütleksid peaaegu kultuurset, mitte ühegi žestiga seotavat hukkamõistualget, sunnib tema tubakalõhnalise habemetuti ja liköörivärvi silmade taga tunnustama Isa ja Kasvatajat, kes sinu oleku romantiliselt rõhutatud detaile kirjandusliku groteskina arvestab. Ja sina, Tuglas, oled sellise mehega suheldes tõeliselt näotu: sa surud alla erinevaid poose, mida sa arvad oma käitumise stereotüüpidenäo tuvas-

tavat, sa surud alla nende stereotüüpide vastandusi, sa ei leia kuidagi toone, arvamusi, põhjendusi, ning vaibud lõpuks ainult kuulamise, tunnetades lootusetult isegi selle taga varitsevat poosi. Karl Augusti läbi avaned sa iseendale kui Parvenüülik Pretensioon, ehkki see ei ole õige, sest sõber on peegel, mille abil sa ennast kõverana näed — sest ei ole see vääriline sõber, kes ei ole sulle vääriliseks vaenlaseks. Karl August võtab sul elukunstniku meeldiva rahuga käevangust kinni, proovides sinuga vestelda, ja sulle meenuvad vanad head pildid Turgenevi laadis, kus klassikalised, privilegeeritud, ego-pingetest rüvetamata inimesed suudavad lihtsa ja viisaka konversatsiooni kaudu üksteisele nii palju pakutada, kus peaaegu eesmärgitu kätepuudutus või otsaesist põgusalt tembeldavad huuled on sama rikastavad kui matemaatiliselt läbikompooneeritud sonett. Ent sa oled romantik. Sind solvab säärane isalikkus. Sa oled harjunud pareerima kavatsusi, mis sinu monaaditaiust häirivad, sa ei ole ühegi inimesega nõnda lähedalt seotud, et võiksid tema olemasolu nautida, sa oled ülestõusnud ori, isetegija ja -olja, sa reageerid kõigele automaatse kriitikaga, kui sa just ükskõikseks ei jää, sa ei tunnista mõtteis ühtegi elavat endast ülemaks — sulle tundub see inimlikult võimatu. Sinu olemise tee, Tuglas, on justkui lakkamatu väljapürgimine nähtamatust getost, kogu sinu teotsemist juhib deviis: see, mida sa ei ignoreeri, ignoreerib sind.

Karl August toetab oma kätt säärase mõnususega sinu küünarõnarusse, et sa ei pruugi seda enam sündsaks pidada, tema jalutuskepp nokib kivikesi liivasel rajal, tõepoolest, see on elav, Aaroni kepp, mis sigitab enese ümber kihisemist. Ühine vihmasirm on juba tükk aega kõrvale lükatud. Sa tead, Karl August tüdib sinust kiiresti, millest sa ka mõistlikult aru saad, mis sind sellegipoolest riivab. Mööda libedaid munakivete kakerdate, kaks teenetega meest, näiliselt intelligentlikus vendluses alla jõe poole, tegelikult veab aga sinust kümme aastat vanem Karl August sind käevangus enese järel, ja sina venid nagu trotslik poisike temast keha jao tagapool, näol iseteadlik kultuuriväsimus, mis, ja seda on sulle samuti juba öeldud, ainult sinu tuglaslikust mainest teadajale õilsana mõjub. Karl August tervitab palju, peamiselt sinule ettelemata, ent kuskil juba nähtud daame, ja vatrab kergelt mingist supeest, mille roogade ettevalmistamise juures ta isiklikult viibivat. Tõepoolest, toiduvalmistamine on üks neid järjekordseid džentelmenlikke oskusi, mida sa ei valda ega naudi, sest romantiline tõusik sinu meelelaadis on K ü c h e iidsete tarkuste üle irvitanud. Sa oled inimsuslikku eliiti otsinud pilve peal sõitjate ja vaimus rändavate rüütlite seast, sa oled seal leidnud kõmavaid hääli ja kõrgeid, marukõrgeid paleustikke, nii kõrgeid, mida üksnes innukusest aurav plebeihing võib püstitada, ent vanamehe-aastaid oodates on sul seal jahe hakanud ning sa kadestad lihtsat, nappi, ajalooliselt tõelisemat õilsameelsust, mis hobust, naist ja toitu austades on maailma skeptilise väarikusega suhtunud.

Karl August jääb järsku keset Raekoja-esist platsi seisma ja topib sigareti habemesse, siis mõmiseb hoiatavalt. Tema mongoliidselt läbitungiv pilk, mis mitte iial ei vaibu enese sisemusse, aga mitte iial ei liibu ka andunult asjade külge, olles seega vaba nii emotsionaalsest kui intellektuaalsest looritatusest, teatud pitsilisest, reklaamivast vaimust, olles seega alati ja häbenemata subjekt, millel on kindlalt fikseeritud objekt, see pilk on nüüd korraks sinul ja saadab järgnevaid sõnu. Kallis Friido, teatab Karl August, mõtleks vaid, oma kujutluses oled sa olnud isegi Väike Illimar. Sa kuulad, jäädes Tuglaseks. See on kiitus kunstile, kuid inimese arvel. Sa ei salli sellist kiitust. Sa ei ela nii jäägitult kunstile, et see sind rahuldaks. Ent Karl Augustile meeldib sigaretti süüdates torgata — algav veerandtund tubaka seltsis lisab talle kuraasi. Sigaret põleb. Nagu armunäljane hing — selgitusteta. Oo, ütled sa hooletult, ma olen vahest enamgi kui kujutluses Väike Illimar olnud. Karl August on kogu oma laia esiküljega sinu poole pöördunud. Otserünnak? Härrasmees võngutab aeglaselt jalgu, vahib. Väikese Illimariga läheksin ma kalale, kõneleb ta, sinuga koosolekule. Ta ei lõpetagi veel: Väikesest Illimarist ei oleks kasvanud eesti kirjanduse paavsti, ta oleks vahest mõne volüümilise naisterahvaga kuskil pagariäris istunud ja mulle näljapäe-

val rahata timpusid ulatanud. Sina, Tuglas, muigad mõruka hajameel-susega, justkui tülpinult neist kultuuriinimeste vägikaikavedudest, mis öeldakse noore tõusva rahva vaimseid küüniseid ihuvat, aga mis sinu poolest võiksid nüüd juba ometi olemata olla, nüüd, mil sina oled vana ja tark ja päevapoliitikast võõrduv . . . Aga siis sa taipad, et Karl August on veelgi vanem ja igatahes küpsem, ehkki viimast ei ole ta üksnes oma vanuse tõttu — Karl August on ikka olnud erakordselt küps sellel kääri-val, kohati andekal, ent nii toorelt närvilisel kultuurilapil —, sa taipad, et Karl August ei nõoka sind mitte kui kriitik kirjanikku, nagu sa oled harjunud ootama teistelt ja iseeneselt, sina eesti kirjanduse kubjas, nagu Vilde selle oskas ära öelda, ja ori, nagu sa ise tead, vaid kui vanamees vanameest, kõrtsipila laadis, jutujätkuks, nii-öelda sõbramehe poolest. Aga sa ei oska mitte kuidagi reageerida sõbralikule nõokamisele. Paatos on eluaeg su kõri nõerinud. Maalähedane, tõgav härrasmees on sinus ammu surnud ning uus, linnakividel lihvitud valitseja — sündimata. Ja see on jälle t r a a g i k a. Ei, traagika pole siinmail ometi päris kadu-nud. Sooverelik hädavareslus lobbab kui muiste. Saksik vaim, untsant-saka maailmavalu omaenese kehahingelise nõtruse ees toodab siin veel suuri virilaid meistriteoseid ja nutuvõru kooldub vikerkaarena üle maa, soolakristallide särades kui vaevahigi Kristuse laubal — vohh, milline kultuur! Milline räuskavalt võimas maastik! Ent Karl August ootab vastust. See kõige meeldivamalt lõhnav eesti kirjanik, kes tõmbab magu-sates rohtudes leotatud tubakat ja hõõrub end hommikuti *Kölnischwas-ser*'iga üle, ilma et ta seejuures kehkjana õhku tõuseks, see Karl August, kes isegi pohmeluses on usaldustäratavalt terane ega mõju ülehappenda-tuna. Sa mõtled oma paatose kiuste mingit vanamehelikku tönkamis-sõna, aga sa oled halb näitleja, Tuglas, sinus on vähe plastilist huumorit. Sa oled solvumist ikka auasjaks pidanud, vähemalt siis, kui su vaistud labasusest alarmeerivad. Pilt ei olekski nii vale, ütled sa, kui Väike Illi-mar sama volüümikaid naisi eelistaks, nagu härra Hindrey paistab seda tegevat. Mingi vastus see ju on, ehkki liigsed reaktsioonitüngid lõövad temaski välja. Karl Augusti tubakas põleb kuivalt ja tähelepanuga. Just-kui võlutud hing. Varblased nokivad tubakaebemeid, mis ülalt kividele sajavad. Daamide järgi, kallid Friido, kuulduv siis hääl, ei saa mehe mõõtu välja lugeda, daamid on kõik meie ühine hoolealus ja au, kõik viimse kui üheni. Ka see on džentelmenitarkus ja ainus üldistus, mida väarikas mees enesele naiste kohta lubab. Karl August on küps inimene, sina, Tuglas — vistrikist leemendav, enese mahlas hauduv romantik. Ma ei armasta rää-kida daamidest turuplatsil, ütled sa oma esimesed spontaansed sõnad sellel päeval ja tunned ühtaegu, et sinuski on midagi, mida Karl Augustile vastu seada, jah, midagi tõeliselt k a r a k t e e r s e t ning üllast, mille äkiline pahameel sinus ilmutab. Sa ei valgugi enam laiali nagu sült elu-sate, jõulise ühemõttelisusega suunitletud, oma piiritletust nautivate teoinimeste keskel, vaid vabaned filosoofilis-muusikalisest hõljumist, mis sind rammestab ja nii-nii targaks teeb; sa oled duelliks valmis, sõor-metejoon häbenemata nokaks teravdunud ja pihk olematul mõõgapide-mel. Milleski on Karl August sinust ometi tühisem. Aga milles siis, issand jumal?! Karl August kehkleb ju veelgi vähem kui sina, Karl August tunneb naisi niivõrd hästi, et teab, kui igapäevaselt riimelised nad on, mis välistab poisikeselikud, müstifitseerivad definitsioonid *à la* «naised on x, y, z», Karl August oma härrasmehelikult pingevabas ole-mises ei ütle iial «naised on», vaid ütleb «Martha on» või «Sütiki on», ning ainus mõõndus, mille ta oma vääramatule nominalismile teeb, on see, et õpetab sind igas naises nägema lapsekandjat, keda tuleb trepiast-mel käsivarrest toetada, või rahustada, kui vaja, ja sedagi mitte sak-raalse viisakuse sunnil, vaid lihtsast ettevaatusest: inetu on, kui rahva kangemad pojad lõmmis peakestega maailma jõuavad. Sellepärast, Tug-las, oled sa oma iseloomu demonstreerimisega jälle ummikusse jook-snud, sa võib-olla isegi punastad mingil ülikonna-alusel pinnal. Karl August aga muigab tahtmatult ja kütkestab sind ühe kenamast kenama kultuurisaavutuse, inimsõbraliku skepsisega, sõnades, ei, sõnu tagasi hoides, urisedes, siis ometi sõnades: minagi eelistaksin koeri, burši-iga on na kaugele jäänud.

Sa mõistad, et linnas on sadanud. Raekoja kell taob kui vastu paksu vineerilehte, millegagi äritsev poisike hüüab häbematult tuima häälega. Sa kohendad kübarat, kuid sellest kasvab välja tervitus omaenese taastuvale hingerahule. Sul on meeldiv seista koos mehega, kes ei ela edevatest interpretatsioonidest.

Või nii, rōkatakse ootamatult, võib-olla hakkame varsti koertega amelema kah ja punume neile nisavöösid pilliroost? August Teine, Paks-August. Agressiivne poeet mõjub oma märjalt haisevas ülekuues nagu maailma dionüüsiline ürgpõhi ise, tema, võimas keeleline talent, kes, kui ta vaid viitsiks, nagu ta ütleb, võiks süljata eesti kirjanduse hauakünkale, mis vangub vaevaga väljahigistatud kirja tähe piinades. Paks-August valdab oma emakeelt perfektse hoolimatusega. Ent nagu iga sünnipärane talent, ei söanda ta end hinnata. Ta norib Karl Augustilt suitsu. Ta haiseb tõepoolest kõigil kolmel mehelikul viisil ja lausub iseloomutu ilma kohta: justkui oleks vanajumalat kastreeritud. Sina, Tuglas, põlgad seda madalat stiili, millele Paks-August kogu sinugi emakeele tahab taandada, ent sa aimad häbelikult, et selle taga peitub nõrga inimese resignatsioon oma suure ja raskelt realiseeritava ande ees, ning võtad ühe sõna teise järel kiivamisi omaks: jah, justkui oleks vanajumalat kastreeritud. Vihmab ja särab, kilgendab ja ahistab, hüsteeriline, jõuetu, peaaegu suunata tuul lipse ja juukseid ärritamas — sa tahaksid kõva häälega söimata selle barokselt maitsevaese tornijupatsi ees ja lüüa rusikaga värskesse õhku, mida ei ole, millest ju alati puudus on! Palju oled sa meilt võtnud, anna vähemalt imagi, oo Eestimaa! Aga ei, seda just kõige vähem, mõtted segunevad tuulde, jalad on külmas ja pea soe, naer väsib enne lõppemist mingisse neetud kurbusse, jooksvas vees läigib fosforjat rammetust ning isegi päikesekiir üle tammelatvade on punktiirne! Muutlikud ilmad, alatihti närveldav ootus, mis on juurdunud loomusesse ja rikub lihtsaimategi asjade omaksvõttu, relatiivsustaju ülevohamine ja sellele teadlikult vastuseatud tahe klammerduda igaveste tõdede külge, ekslemine, peataolek, samas jäik, kultuuritu soliidus mõne amuletitarkuse säilitamisel — millest lõpuks tärkab vajadus mõnitada, «pisut nihiliseerida», nagu ütleb Paks-August, «pisut iseenesele ora taguotsast sisse ajada, et äratada oma «mina» heerost». Ah, ei oska uneski näha Vahemere kultuurikallaste elanik, mis tähendab hingtseta igavese tuuletõmbuse sees, kui tuuletõmbus isegi pole päris reaalsus, nagu jumaliku põrgu teises ringis, vaid pigem hirm, neeruvõbin igavesti algava tuuletõmbuse ootel.

Noh, Tukl, kuulduv võimsast, ent rasvunud jesuiidinaost, kuidas elab meie kirjanduslik akadeemia? Ja sa oled jälle abitu. Sa näed enese ees raevukat, usmatut kunstnikuhinge, mida sa oled eneselegi osta püüdnud küll töö, küll kainelt arvestatud käegalõõmise hinnaga, küll nälgimise või hulkurimänguga, kuid sul on kuulmata jäänud see iseenese hingepahin, mis sündinud artisti silmades virvendab, see kurnavalt magus himu end tühjaks kirjutada, end rahuldada sõna otseses mõttes tindi ja sule abil, sulge tinti pistes, sulge tinti, sulge tinti, üks ja ähh, kaks ja ähh — kirjutava käe lõdinal... Sa oled end alati lahendanud terve nahapinna kaudu, loodusse, mõtisklusse, aistingu seedimisse, lihtsalt olemasollu, sa pole iial vajanud üksnes tinti, et end loojana tunda. Sul on talenti, ent talent ei alluta sind, vastupidi, sa täidad oma hinge tema abil mõõduka rahuga, küll piineldes, küll tragiseerides, kuid mitte iial lõplikult alla vandudes. Sinus puudub jumalik hullus, sa oled vilunud literaat, kes oskab end töös üles kütta. Sa oled näinud Jaan Oksa, oled imestanud oma eneseteadvat, isalikku üleolekut toore, peaaegu rõveda geniaalsuse ees, oled aimanud, et liiga palju ühe inimese kohta pole kasulik, sest anne peab kehastuma ainult Kultuuri piires, Kultuur armastab aga jügreid, õpilasi, armastab kummardusi seda enam, mida enam ta sind aadeldab. Sa näed enese ees Paks-Augustit, kes pole Oksa kombel lahtise rinnaga oma ande mürgisohu viskunud, vaid kes tema ohtlikkust tundes teda lämmatada on proovinud, teda elusalt matta püüdnud, et elada auväärse, makstava inimesena intelligentsete härrasmeeste keskel, kes aga säärases tegevuses näib sulle kohati parasiidina omaenese vaimu küljes, ehkki sina ei sobi heitma esimest kivi. Olla siis

juba Jaan Oks ja pöörata meeletu räpakusega omaenese põlatud liha sõnadeks ümber, leida iga haige närviotsa, iga sogase pisarajäänuki tarvis element selles paindumatus häälightsuste süsteemis, mida nimetatakse keeleks, olla juba Jaan Oks ning luua oma naiselikke literaaditunge vihates ometi iseennast — kui hakata neidsamu tunge vihahimu tõttu parodeerima nagu Paks-August, jäädes küll iseenese paroodianagi veel võimsaks ja kättesaamatuks. Sest Paks-August on hiiglaslik potents, ehkki potents, mille aktualisatsioonikanalid kõvasti umbes. Sina oled Tuglas, sina oled ja jääd realiseerunud mõisteks, olgugi see vaid Tuglas, keda ju tegelikult ei ole. Paks-August võib b. Ta võib kadestatavalt palju, võrratult rohkem kui sina. Paks-August võib iga sinu kirjutatud lehekülje kohta panna välja vähemalt kaks-kolm oma varianti, millega sinu lehekülg ei jõuaks konkureerida. Paks-August võib puistata käisest sinu ärakiidetud tuglaslikke metafoore ning täita kas või iga «Loomingu» numbri tuglaslikult musikaalsete absatsidega, mis seejuures ei vintskuks tuglasliku kõnelaadi õhupuuduses, vaid kasvaksid viinapuuvõrsetena mediterraanse artisti sule all. Ning selline potents teeb su suhetes Paks-Augustiga araks ja nõrgukeseks, sünnitab teie vahele säärase vastastikuste suhtumiste võrgustiku, mis laia publiku, kes on omandanud niiõelda ametlikult heakskiidetud hierarhiad, ohhootama paneks. Sinu kunstnikupotentsiaal, Tuglas, avaliku arvamuse kohaselt meie nobelist *de facto*, ei ole võrreldavgi Paks-Augusti vastava näitajaga, sest juba teie päritolu on sootuks erinev: üks — jõumehe kesta pugenud deemonihing, teine — Ahja mõisa puusepa poeg, kes hoolsa mõisastiilse tähelepanemisega on end harinud kirjanduslikuks professionaaliks. Aga Paks-August jääb hoolimata kõigest üksnes kõverpeegliks. Ta suudab küll märgleva kergusega mõnitada sinu looja võimeid, Tuglas, küll sinu absatse, küll sinu tähelepanuväärselt eideetilist mälu, visates nende kõrvale oma võimed, millega sinu omad üksühest võrdlust välja ei kannata, kuid Paks-August ei või mingi omapärase kultuuriparadoksi toimet visata ühegi sinu esindusnovelli kõrvale ühtki paremat, või isegi sinu omaga võrdväärset kirjatükki, sest tal puudub naivistlik programm, üks naivistlik, lapsik soov, mida sa juba eelduslikult valeformulatsioonina tunnistades oled pidanud sooviks elada kunstina iseeneseks, täpsemalt, ka kunstina iseeneseks — labane, ühtlasi segane lausejätk, mille morfo-loogiline skeem võiks siiski paljastada mõningaid formo-loogilisi sügavusi.

Ja sa ütled, oskamata kuidagi reageerida August Teise barokliku käitumise puhul — sest ta võib praegu oma süljega sinu alumist kuuenööpi ja räägib mürgiselt juhikultuse väljapääsmatusest väikeriikide tingimuses —, sa ütled jumala rahu, vaevumata demonstratiivseid žeste tegema, et Elo palub tervitada Eestimaa esimest poeeti, ja lisad oma naise sarmikatele sõnadele ka täienduse: ning ühtlasi kogu Viru intelligentsi õpihimulist tuumikut. Sinu vastust kindlustab Karl Augusti muie. Ta vajutab August II-le kepiga varba peale, too taandub sinust Karl Augusti autoriteedile alludes pisut eemale, kuid haarab siis suust poolpõlenud, muditud sigaretijunni, virutab selle vastu väljakukive nii et sädemeid lendab, sirutab käed haardevalmilt ette ja röögatab: üks kelner mulle, üks kelner, kelle ma võiksin tappa! Need on Paks-Augusti manduvad naljad, need on anekdoodid tema sünnipärasest vihast kelnerite vastu. Sa vaatad hetkeks enese ümber, olles rusutud tohutu suurest vaikusest, sellest Vaikuse Linnast, milles sa oled kirjutanud ja end kuulsaks elanud — või kuulsaks külmetanud, või kuulsaks põdenud —, tahtmatult imetledes üht boheemlasprintsit, koos tema lapsiku käratsemiseusuga, millesse sa ise enam ei usu, mitte ei usu üha ähvardavamalt kõmisevas elamise vaikus. Üks lõõtspilliviis ja mesilassumin, sinised pajuoksad, paar pilti ärapiinatud koeralõustadest ning hunnikuga magusalt kopitavaid mõisalõhnu — see on kõik, mida sa arvad eneses püsivat ka vaiksest vaiksematel päevadel, mil sinu tuglaslik raskus ilmneb väikese rahva meelepettena ja sa ise paistad läbi kui vesi, mille eest sind Elo hoiatab. Sul tekib pöörane soov Paks-Augustile pisut raha anda, siinsamas Raekoja ees, ilma irooniliste tagamõteteta, anda raha pelgalt seepärast, et sõnu sul pole, aga sinu vaikimist ei peeta enam ammu tähendusli-

kuks — anda metalli sõnade asemel, nagu mees mehele kunagi —, kuid see pöörasus pole teostatav, sest igatahes siis lööks Paks-August sul kõige matslikuma galantsusega kohapeal lõuad üles, hoolimata juba säärase mõttegi väga toorest kõlast. Sinu filosoofiline õdusustunne, mille päritolu sa momendil ei viitsi mõistatada, see habras, südamluk tunne, mis valdab sind mõnikord tühjal platsil, kui tuul kõigest neljast kaarest ühtviisi tõmbab ja justkui keskenduda ei lase, aga tegelikult su üheainsa tundelise mõttepunkti, sinu olemasolemise rõõmu, või pigem, olemasolemise ahastusliku rahu külge keskendab, ei saa püsida liiga kaua, sest tema intensiivsus väsitab su kiiresti, ja pealegi, Paks-August ei jäta eales sõnu võlgu, isegi mõeldud sõnu mitte, ehkki sa jumalatrotsijana end nende eest vastutavaks ei pea. Sina, Tuul, ütleb ta uut sigaretti süüdates ja siis oma kiillaspead käeseljaga lõua alt laapides, oled nii palju rehkendanud nende esimeste, teiste ja kolmandate kohtadega, et satud ise viimaks kirjanduslugudes rehkendaja koha peale. Te vaikite. Kahjuks ei ole öeldu teie kellegi meelest üleliia kaalukas, sest te olete kõik eesti kultuuris kõrini sees, olgugi et mõnda teie seast kadakaks peetakse. Majade fassaadid on küüru tõmbunud ristkülikukujulise platsi kohale, kaks gümnaasiumitüdrukut umbes jesse-owensliku hüppe kaugusel sosis-tavad teineteisele kõrvu, vaagides teie kolme šansse kes kurat teab mis-suguste võimaluste tarvis, asetades teid ehk rindkere ümbermõõdu ja pikkuse järgi mingitesse kabalistlikesse pingeridadesse või arvestades selle õnne mahtu, mida teile andumine võimaldab omastada. Vana kange-jalgne taks luristab ahnelt porijoas, mis kivide vahelt voolab, suur leemendav tüdruk tirib teda paelapidi aeg-ajalt kahele jalale püsti, ja sina, Tuglas, kardad, et sellesse lõbusse, millega tüdruk taksi rojutab, seguneb suurel määral lõbu, millega tüdruk näiteks sinu pihta käivaid lorilugusid räägib. Oma hinges oled sa alati tajunud ketikoera, kelles kasvatatud vimma kõige muu kõrval ka leemendavalt tervete hiiglaneitsite vastu, nagu sa nad oled ristinud, aga sa oled meheas ka natuke õppinud, sedagi, et ükski naisterahvas Eestimaal, vanusest olenemata, ei püsi sinu vastu lõpuni irooniline või isegi pahatahtlik ja et keegi ei suuda siinmail sinu üle täie rinnaga naerda, sest sa oled Kultuuri poolt kaitstud mees, sa oled — Tuglas, nii väikese rahva seas peaaegu puutumatu isik. Sa pead taluma fantastilisi jutte, mida sinust suvatsetakse luua ja millest sa ise tead vähe, kuid nende hinnaga ostad sa end ometi väga paljust priiks. Aga fantastilisi juttegi on sinu kohta napilt, ehkki neid üha tekib ja ehkki nad muutuvad üha irriteerivamaiks, ning vähemalt tulevikus, anno 1986, mil pühitsetakse sinu liha väljumise sajandat aastaringi ja mil lätlased on ehk juba Kuu peal käinud — sest läti pealispindsus toodab juba praegu enam efekti kui eesti pikameelsus —, on neid olemas kenake hulk, üks naljakam kui teine, ent neilgi on oma õigustus.

Te seisate kolme mehe ringis, Karl August, Paks-August ja sina, Tuglas, ning sinu aktsiad on siin ametliku kursi järgi kõige kõvemad, sinna pole midagi parata, sa oled ühe Läänemere-äärse kultuuri pailapsi, mida kumbki sinu vestluskaaslastest ei ole, sest nemad on suutnud omandada üksnes kildkonna-geeniuse staatuse. Just seetõttu on suur osa sellest nõndanimetatud tõest, mida sulle mõnedes kultuurpsühholoogilistes debattides kiputakse näkku ütlema, vähekaalukas, õigusega või mitte, seda otsustagu aeg, otsustagu Kultuur, see aga... Sul on kuri tundmus, et see sind alt ei vea. Sa vaatad äkki huviga sind klatšivat tüdrukutepaari, mille ümber taks kaheksaid teeb. Sinu pilk tapab nende üleoleku, nende roosad naeratused kõrbevad läilapunaseiks grimasseks. Kultuur ei vea sind alt. Sa võidad. Sa pöördud Karl Augusti poole, öeldes talle midagi kantiaanlikku ja väga mitte-tuglaslikku, absurdset, mis sinu meelest sellesse hetkesse ometi sobib: kriitiline paatos paljastab aprioorsed struktuurid. Karl August ei naera, ta eelistab härrasmehelikult huumorit. Karl August muigab üksnes viisakuse huvides, võib-olla et pisut üllatatult: sa julged selle okasroosikesega tüli norida? See ei oleks tõepoolest soovitav. Ent Paks-August ei loodagi sinusuguselt tõsist vastupanu, ta purtsatab vaid, peaaegu moepärast: ootamatult nõme sügavus, ja näib süüvivat, nagu te kõik, õhtuse päikesepaiste leebesse arukusse. Mõnikord te olete kõik ühe tsunfii targad, nagu pasundab ajakir-

jandus pidupäevadel, enamasti siis, kui sellest midagi ei olene. Tuul toob kuskilt kõrvaltänavaist piimalõhna, Tartu on ju linn keset maad, karjamaad, kartulimaad, hingemaad, Tallinn on vaid pelgupaik äraminejaile ja juurdetulijaile, kaubakontor ühe maailma serval. Peaaegu Pariis, ütleb Karl August, ainult et raha on üleliia ja kõnniteed ei haise. Ei, tead sina naiivselt, midagi palju saatuslikumat. Lillade protsent kasvab iga päevaga, ütleb Paks-August, see kompenseerib nii mõndagi. Ei, sina ei suuda enamasti olla vaimukas. Sul on klomp kurgus ja külm õhk selja taga. Sa tahaksid tihti magada. Sina, Tuglas, ei suuda sellele kõigele midagi vaimukat lisada, olemise paatos on sinusse liiga armutult juurdunud, sa seisad kui klaasseina ees ja jälgid asju, mis imeliselt omasoodu toimuvad, tõstes aeg-ajalt kätt ja puudutades kartlikult enda ette — ei, sind ei ole nende asjade sees, klaassein püsib. Üeldakse, sa nägevat ilu. Sa nägevat ilu rohkem, kui see Tõele kasuks tuleb, sa olevat põgeneja elu hallusest unistuste melodraamasse. Ent sa ei põgene kuhugi. Sa tõstad vaid kätt ja tunned klaasseina nende asjade ees, milles sa tahaksid osaline olla — ning väljendad hirmu omaenese võimetuse üle. See viimane on sinu ainus tõsisem patt, võib-olla peaksid sa vaikima. Aga kui patt nõnda kallilt ostetakse? On's sul üldse õigust mitte müüa pattu, mida kallilt ostetakse? On sul õigust hävitada trümmitäit magunakupart, mis mõeldud rahvale? Karl August puudutab su kätt, sest ta näeb, et sa mõtled üleliia, sa lüüriline tundleja. Sul on mõnikord väga häbi selle primitiivse sklastika pärast, mis sinu silmis peegeldub. Ent sa rahuned, tundes enese läheduses materialistlikku üllameelsust. Tartu, ütled sa, on linn, mille meie tusameel on loonud ja mis sellest õitsele on puhkenud. Sa naeratad. Sa oled kindel, et sa ei valeta.

Miski häirib teid. Tuule sisse lendab kusagilt kaugustest nagu murtud haugatusi, kusagil lõhutaks kui trombooni. Seda kuuldu küll Rüütli tänava poolt, küll alt jõe pealt, vahetevahel näib, nagu rõhitseks keegi Kuradisillal, aga siis kaigub hoopis Karlova kandist irvitavaid piitsa-plakse. Te olete kõik küpsed mehed, teil on igauhel maailmavaatelisi trumpe, mida ükskõik millise rünnaku puhul välja käia, ehkki sina, Tuglas, oled siin kõige viletsam, sest kaldud mõnikord väheviljakasse krititsismi, mistõttu suure tähenduse omandavad pelk meetod kui selline ise ning meetodi absolutistlikust relativismist väljakoosruv viimse instantsi tõde, ja puudu jääb karakterist, mehelikust piiratusest. Kuid teiegi trumbid avaldavad end pehmeloomulistena, kui nende vastu seatakse saatuslikult kõmisev läti naer, mida ei püreta ironilisemad toonid, mis on justkui hüüe üle hea ja kurja või sammud üle eesti elu sopajärve. See on naer, jumalik haukumine inimkoeras, mis teid rahutuks muudab. Paks-August haarab oma õelalt ninalt õelad ümmargused prillid ning hõõrub neid suure õhukese seemisnahakangaga, hädised silmad nagu palves taevasse pööratud. Karl August kiikab heatujuliselt Raekoja kella — aga heatujulisena ta kella ei tarvita. Sina, Tuglas, tahaksid juba lahkuda, et oma tühja magu tugitooliüksinduses läbi seedida, võib-olla mediteerida mõni miniatüürikavand ja heita siis rahunenud loojana puhkama, võib-olla hävitada oma hingelist rõskust lihtsalt vaikimise lõkgetulel. Kuid ei, sa oled kohe jälle nõus püsima selle hilise augustipäeva piiril, sest elu on sind natuke õpetanud — halvana ei ole sul kuskil hea. Ma ei ole iial näinud Karl Augustit tänavanurgal nii pikalt seismas, ütled sa pooleldi omaette ja ehmatad ise oma tähelepaneku alandavusest. Sinu ebakorrektsust ei märgata. Pikk liistukujuline vari, millel ümaram muhk tipus, on hakanud kõrvaltänavast väljakule libisema, alles kaugustes kostavad tulija sammud, ent varju ots vahib teile juba ülbelt näkku, valmis ruigama hirmuäratavalt lõbusat naeru, nagu seda üksnes pinnatu lätlane Eestimaal oskab. Kas tõesti on nii pime, et varju sahinat kividel kuulda, imestad sa. Tõesti, ruttu on saabunud õhtu. Sinu kaaslased mõmisesid mõlemad oma sigarettide kallal, õhtu on käes, aga mõtted veel laiali, kuidas sa niimoodi ära oled elanud, Tuglas? Pikk mees on jõudnud väljakule. Temalgi on sigaret hammaste vahel. Temalgi leegitsev süda suuavast välja piilumas. Kõik nad on kunstnikud — enesepõletajad. Sina ei ole. Sina oled meie kultuurimetsade isahirv, vapiloom. Sinu nime all lüüakse mõni mees risti, kui vaja, sest sa oled lõöksõna. Sinagi oskad

suitsu teha. Kuid mitte igas aja- ja ruumipunktis. Sa ei ole ial olnud täisvereline santlaager ja taevasse sülitaja, sa oled muusatüdrukuid üksnes oma kabinetis rautamas käinud. Sa pole vallanud huumorit. Kõik sinu sõnad on teravate servadega. Kui sa nalja teed, siis sinu nali on poole versta taha kuulda — nii lärmakalt pead sa teda tegema, et temast aru saadaks. Sinu nali kardab murega segi minna ja hoiab end temast kiivalt lahus, sinu nali ei nuta. Sa teed nalja ainult nalja ajal. See ei ole õige nali.

Tere, August, ütleb Karl August lähenejale. Tere, August, vastab see ja paneb oma suure kämbla tervitajale lagipähe. Tere, August, sinagi, sõnab ta Paks-Augustile. Siis pöördub sinu poole, Tuglas. Te vaatate teineteist läbi pimeduse. Pimeduses sõandad sa oma pea poisikeselikult kuklasse ajada, keskpäevavalguses tunned sa vaid Pikk-Augusti rinnaesist. Sa arvad nägevat kusagil taevatähtedest pisut madalamal kahte väikest pealuu õnarustesse pressitud kilpkonnasilma ja lopsakalt volditud suud. Seal ülal juureldakse praegu sinu üle, Tuglas. Läbi sfääride muusika kuuldub koomilise geeniuuse aaria. Felixilt ei oleks ma seda küll oodanud, kuuled sa sigaretipragina sekka. Sa muigad rõõmuga selle heatahtliku sametbassi üle. Jälle proovitakse sind aasida — see igavene balti kiuslikkus! Kuid pimedas ei karda sa Pikk-Augustit. Teie soov, Gee, ütled sa päris esinduslikult. Sinu kande v hää on öises õhus haljust omandanud. Nüüd pöördub pikk paksu poole: kas sina, August, ei arva, et meie sõber Felix liig julgelt läheb kaasa kirjandusliku boheemi atavistlike opositsioonitaotlustega? Paks-August ei taipa vist öeldu mõtet, ja seda ei tee sinagi, Tuglas, ent Paks-August püüab esitatud mõistatustele alati vastust leida. Mida nõuab juba tema olemisprintsip: vaikimine tähendab matuseid. Pead sa silmas meie kingade sihilikult sarnast värvi, küsib ta pikalt mehelt, või obstsöönsust kanda prille? Kalambuuriid, tõrjub Pikk-August, kas sa siis ei tea, et meie kirjanduslik boheem käib nüüd pimeduse kätte varjus ametihoonete nurgataguseid reostamas, küll orgaaniliselt sooja, küll kahtlaselt pruuni ainega, kusjuures organiseeritakse isegi jõuke õhtu eel? Sul tuleb meelde. Midagi nõmedat ja hüsteerilist oled sa ühest viimase nädala kõmukommentaariist lugenud küll, veelgi enam, sa oled näinud, kuidas kuritarvitatakse sinu poolt omal ajal hoopis muudel kaalutlustel rakendatud mõisteid, muidugi viitega Friedebert Tuglasele. Firma «Tuglas & Co.» egiidi all võib üsna mitut moodi haisevat raha teha. Ent seda sa ei hakka praegu ütlema. Seda teavad su sõbrad ja vaenlased kirjanduslikus kristuses isegi. Paks-August irvitab sappi ja nügib Karl Augustit kepi. Pikk-August aga surub käed püksitasku, tõmbab end õhku täis nagu põis ja laseb paar rõhatust naeru üle platsi jooksmata. Sina, Tuglas, pooleldi süüdlane, ei pruugi end pimedas eriti pingutada. Sa mõtled vahelduseks muust. Näiteks sellest, et kolmkümmend aastat tagasi ei olnud Eestimaa literaatide seas nõnda paadunud konversatsioon just sagedane nähtus, et tol ajal, olenemata koosseisust, ei tundnud sa end üheski seltskonnas nõnda selgelt defineeritud nähtusena kui praegu, ehkki sa individualismi-puusliku ees justkui põlvitamas käisid. Liiga kaua oled sa eneses paatost soojendanud, liiga vähe kalal käinud, õlut joonud, kodanlast epateerinud. Sa ei ole olnud ei boheemlik aristokraat, ei vaimse töö proletarlane, vaid väga lihtne ja ometi nii haruldane «kodanik kirjanduslikus ametis», oled teinud päevast päeva oma tööd, laisklemata, ruttamata, veidi tüdinud mõnuga, kindlalt, usaldusväärset — ja see töö ise on saanud soliidne, vastupidav, vagade ning varjatud nüanssidega nagu elamu keskaja Tallinnas — annaks jumal, et see tõesti nõnda oleks, sest muud ta ju nagunii ei ole. Vaata, August, mis kell üleval näitab, koputab Karl August pikale vastu selgroolüli. Pikk-August jõllab pimedust ja nimetab ühe arvu, siis teise, lõpuks ütleb, et kell on seisma jäänud ja igavik matsutab seiereid süüa. Ahhaa, resümeerib Karl August, sel juhul ei ole ma veel hiljaks jäänud. Ta kergitab ilmselt kübarat, sest on kuulda, kuidas selle higipael laubal naksub, ja soovib seltskonnale kerget und. Siis läheb ta oma tavalisel kolme jala galopil, nagu seda nimetatud on, platsi serva ja upub Rüütli tänavast kajavate neegritrummide kõrinasse. Noh, ütleb Paks-August, mind ei peetud täna küllalt esindavaks peenema seltskonna jaoks. Teie stiihiliselt moodustunud konversatsioonimolekul hakkab lagunema, ka

Paks-August teeb äraminemisliigutusi. Ta on pisut nõrдинud, et vana semu ta meeldivat jahedust töötava öö eel maha on jätnud. Tal on vähe raha ja võib-olla peab ta nüüd öö läbi luuletama. Igavik on ju käes. Poeetide tund on lõõnud. Sinagi, Tuglas, võiksid end kokku võtta ja midagi lüürilist öelda, sest sa tunned, kuidas see neetud romantika sinu liikmetes pakitseb ja sind magusatesse nägemustesse kisub, iga päev, iga hetk, üha tundelisema otsekohesusega, ent sa tead, et oled juba piisavalt vana ja pead teda enesest eemale tõrjuma, sest sul ei ole enam tema jaoks õiget maitset ega jõudugi, aga tema armastab pinguli ohje — ja ei ole sa veel ka nõnda vana, et temaga uut, küpsset sinasõprust sobitada. Sa elad hilises keskeas, ilmetult professionaalsetes aastates. Varsti on hommik käes ja hakka jälle Juku ajakirjale mõtlema, ütleb Paks-August, raha ei oota, maailm ehk natuke veel. Ma panen su romaani, mühiseb Pikk-August kusagil kõrgustes, ja annan sulle kuldnupuga skeptri kätte ja sa võid sellega majade seinu kopsida nagu juut oma kivitükki ja igast puudutuse jäljest kargab sulle joomaaeg näkku. Sellise lora eest oled sa oma sente teeninud jah, karjub Paks-August pühas vihas, aga vaata natuke enda ümber ringi, varsti sõidab sul lennuk kaalika maha! Siis on ainult üks kaalikas juurega ülespidi ja tegu tehtud, ütleb Pikk-August. Kuradi mehed, sõimab paksem ja hakkab üles Toome poole astuma, pöörab kor-raks siiski ümber, et käratada: ja vaata sina, Tukl, kah, et sa oma sinivere-liste instinktiidega saksa pahmast ei hakka tallama. Aga sinul on sellega lõõg täis. Tavaliselt sa tänaval ei lärma. Viimane aeg on õppida oma sõnu paremini valima, teatad sa üle Suurturu ja sulle tundub, et see linn kuulab sind ahnelt nagu vanasti, see on m e i e esimene asi, ja isegi siis, kui pommid langevad, on s e e meie esimene asi, kui üldse midagi meie asi on. Paks-August ei kahetse ial öeldud sõnu, sina kahetsed harva. Oled avalikult öeldava sõna pidamist ja kasimist alati enese pärisosaks luge-nud ning sellesse subjektiivse aususega suhtunud. Vähemalt sedavõrd oled sa sündinud kirjanik. Ent Paks-August ei ole samuti lihtne lärmaja. Ahja prohvet lõpuni, uriseb ta sinuni vaevu kuuldavalt, avaldades sum-mutatud hääletooniga küllalt märkimisväärselt taltumist. Sa ootad, ehk on tal veel midagi öelda, midagi, mida teil kasulik suusõnal silmast silma klaarida, enne kui klatšijutud kolmandate isikute kaudu teie vahekordi hakkavad looma. Paks-August ei ütle ent rohkem ja eemaldub jälle.

Kaks torni ja sina. Kaks barokset eluavaldust sinu kõrval, üks kivist, teine lihast ja luust. On sul mõni kindel minemine, küsid sa Pikk-Augus-tilt. Nagu alati, vastab see, mättalt mättale. Lähme üle silla, teed ette-paneku. August hakkab sõnatult astuma, sina proovid temast mitte maha jääda. Augusti kõrval sammudes oled sa end tundnud vesisilmse poeeside kuningana, nagu nii mõnigi teine enne sind, oled tahtnud krü-santeemi rinda pista ja hõisata: eest ära, neitsid süütumad, kui veereb Eestimaa parnass, aga vanad sooned hakkavad vanadest mõtetest peas tuikama, sa ei tohi vastu ööd enam noorusele mitte mõeldagi. Kui me veel santlaagrid olime, lausub August aeglaselt, olid linnad öösiti pime-dad, aga õhk oli kilinat-kolinat täis, nüüd on lampe rohkem kui hääli, aga lampegi on vähe. Lampegi on vähe, kordad sina ja jätkad: eksid tihtilugu tuttavates kohtades, kus oled harjunud kindlapeale minema; tänavasilt on sama, majad on samad, isegi kardinad on mõnel pool samad, lõhngi on sama — aga sa oled abitult sassis, istud ühe koha peal, et mitte iseennastki kaotada, arutad: nad on sulle pseudomaailma ehitanud, et sind viisakalt kolikambrisse saata. Oled liiga asist elu elanud, ütleb August. Säärane põhjendus kummitab sind ennastki. Sa oled tublisti reisinud, et koduste asjade tüرائنيat tappa, oled püüdnud ennast sisse elada dunaamilistesse anglosaksi poosidesse, kasutades kõige mugava-mat enesepetet — reisimist. Oled tallanud kolonistimõtetega mustas Aafrikas, haudunud troopikakiivri all kujutlusi, milles sa valge kangela-sena hiiglaslike neegrikarjade eesotsas, kaunilt põetud dromedari küürul istudes juhid vabadusvõitlejate teed või jutlustad haljas oasis priiu-sest, mida sa ise pole käega katsunud, või manad kõrbe taevavarannale miraaže Päikeselinnast. Aafrika, su arm, su kauneim kurbus! Oled viibi-nud kultuurist pakitsevais metropoles ja kõndinud Põhja vägilaste teid fjordide vahel, oled lebanud oimetuna tänavakuristikas ja mediteerinud

vabaõhukohvikute pliisinajas uimas — ning sinu võõramaa vaevustesse on mahtunud mehist stoitsismi vaid sedavõrd, kuivõrd sa oled tunneta- nud oma selja taga ootavat Aafrikat; orjaahelate kõlin on innustanud sind isegi surnud mõistena elama! Sa tead, millest elab August. August elab hulkuri-unistusest. August ihkab ehk olla mõisat valdav tuuletal- laja, kes kord aastas pöördub koju oma väikesesse kolmepealisse haare- misse, et süüa kõht korralikult täis ja lennata kelmina jälle laia maa- ilma. August on puhtatõuline Siuru-ajastu lind. Sina aga armastad ras- ket punast draperiid, mis nitšeaanlike paisutustega langeb sinu Moosese- reitele. Armastad ohverdada mäetippudel. Ideaalide poolest oled teotsev kangelane, kes mingist naiselikust luulemürgist siiski liiga hädine, et minna Oksa või Rimbaud' kombel maist Barbaariat võitma, kas või kaup- mehena, kui muidu ei saa. Sest viimane nõuaks lisaks muule juba ka teatavat huumorimeelt omaenese prohvetikalduvuste vastu, tõsist, kat- setavat mängulusti mitte ainult sõnades, vaid ka tegudes. Ohhoo, Felix, kuuled sa Augustit jälle mugisemas, täna öösel käime veel suplemaski ära. Te olete jõudnud sillale, mis teid näib ootavat. Sa vaatad alla. Jäme- date kivisammaste ümber hallitab sisemaa luhtadelt voolanud vesi. Kus- kil on tüdruk ajanud lehma läbi põlvini lompide, märja udara lotsudes on lehm kõikunud salalikul väljal. Nüüd öitsetab seesama vesi kividelt sopalilli, lillede kollendus tuletub sulle meelde, mis maitseb viljatute ööde peavalu. Odav, luniv kutse enesetapule. Hei, tsura, kas krooni läheb, rää- gib August sinu kõrval ja sa pöörad välkkiirelt pead, kartes vaistlikult liiga kangete naljade võimalust. Ent see ei ole mõeldud sinule. Sa eristad nüüd silla kumera rinnatise vastu liubuvat noort paberossimeest. Naiste- passija, on su esimene reaktsioon, aga see mõte ei ole poisi suhtes põhjen- datud ja paljastab pigem su enese eluaegset surmapattu: poiss näib alla viieteistkümnene, teraste liigutustega, kiimast vaba. Paberossiots käib aiva mokaade vahel. Jäi raha üle või, küsib poiss. Saad krooni, kui lähed ja ujud silla alt üle jõe, ütleb August, meil nahavahe tuline, aga hääd riided seljas, käi meie eest ära. Suitsupahvakud muutuvad mõtlikumaks, toss imendub nukralt õhe. Kui kroon õige, siis ikke läheb, öeldakse otsus. Näh, ulatab August mündi, aumeeste mäng. Poiss hüpitab münti korraaks peo- pesal. Kas saite kuskil sakkida, et rahahimu otsas või, küsib ta. Meil on töövabariik ja sõnad arvel, ütleb August, marss! Poiss lööb paberossi- otsa vastu maad, nõtkutab iseteadvalt puusadega ja napsab siis kroonise mündi suhu nagu apelsinilõigu. Sina, Tuglas, tunned raha mõru maitset enesegi suus. See on eriline, tuim mõrusus, mis teeb sülje paksuks. Sul enesel on suu raha täis. Sul on su enese tahtmata suu raha täis topitud ja sind on mündimälujaks tehtud. Aga poiss käitub ootamatult. Poiss võtab paar hoovõtusammu, tõuseb silla rinnatisele ja tõukab end jalaga õhku. Ainult tuuleving käib sul silme eest läbi ja siis näed sa viletsat Eestimaa Ikarost kõhnade rannete ja tallatud saabastega tõusmas tumerahvusliku Emajõe kohale, suu õnnetult krampis, et teenitud münt välja ei langeks. Ja see on veel midagi enamat. See on traagika väikese kangekaelse linna väikese räpase jõe ääres, mida sa enamasti ei usu olemas olevat. Sa tahak- sid äkki ise sama õilsat raha teenida nagu see rebajas poisiklutt, kes vastu ööd peab linnuna lendama, et puhta hingega edasi elada. Viimseist kasi- mata romantikuist oled sa lõpmatult kaugele jäänud. Kuid mingi puhang ju ometi oli, kunagi ju jooksid sa õnnest nuttes läbi lillelise inferno ja magasid suurel mäel rõvesinist romantiku-und?

Poiss plartsatab vette. Neetud, kirub August ja tõttab rinnatise äärde Sina ei tõtta, aga kuuled käte laksumist vees. Seal ujutakse teie kehasid värskeks. Elab, konnapoeg, mugiseb August ning laseb kuuldavale pah- vaku rasket naeru. T e m a trots on võimsam kui meie oma, ütled sa tasa- keski lõua alla, liigud edasi ja tõstad käe soliidsetl rinnatisele. Sa oskad väga mõjusalt oma kadunud hiilgust läbi elada. Kaks kirjameest vaata- vad ausa rahaga kinnimakstud tsirkust. Nõnda peab olema.

Kaks kirjameest vaatavad. Linn on oma musta suu pärani ajanud. Kuu- raha helgib tema kurgu põhjas nagu kaunis müüt eesti kirjanikust. August tõmbab rinnataskust rätiku ja heidab selle kahe sõrme vahelt jõe. Minu hing, ütleb ta. Sinul, Tuglas, pole ühtegi žesti varuks. Ise- loomuaesuses päädiv arukus surub su paigale — mitte miski ei ole sulle

küllalt hea. Sa oled mittemiski. Sa oled mittemiski nende võimsate boheemlaskarakterite kõrval. Sul on pakkuda vaid seda, mida sul enesel ei ole, küll pakud, aga ei ole.

Ja siit leiadki sa toe. Sa ei mõista täpselt, milles see väljendub. Aga tajudes nii teravalt, kuidas Suur Elamine kogu oma gaaslampide kumaga sinus mööda elab, olles abitu oma lihalik-vaimses inimlikus kõrguses ja aistes end pidevalt liigutatud olevat mingite tabamatute sfääride olemasolust — see sunnib sind vaiki. Salajane hääl veenab sind, et sulle pole ülekohut tehtud. Sa ei mõista, aga soostud. Mõnikord võtad sa midagi omaks. Sul on häbi. Ent sa hoiad end vaos. Lähme, Gee, ütled sa, vaatame, kas räpp Grönmanni aia taga juba öitseb. Sa hakkad astuma. Miski hoiab sind püsti. Mittemiski. Su samm võtab pateetilist hoogu. Ta läks kui klassik, kirjutab keegi ajalehes. August on lobiseja.